

تحلیل و ارزیابی تحقق‌پذیری طرح‌های توسعه شهری ایران با تأکید بر شهر شهرکرد

تاریخ دریافت مقاله: ۴۰۲/۰۷/۲۴ تاریخ پذیرش نهایی مقاله: ۴۰۲/۰۸/۱۶

گشتاسب کیانی (دانشجوی دکتری گروه شهرسازی، واحد کرمان، دانشگاه آزاد اسلامی، کرمان، ایران)
کوروش افضلی* (استادیار گروه شهرسازی، واحد کرمان، دانشگاه آزاد اسلامی، کرمان، ایران)
کرامت‌اله زیاری (استاد گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشکده جغرافیای دانشگاه تهران، تهران، ایران)

چکیده

پژوهش حاضر بر اساس هدف کاربردی - توسعه‌ای و روش انجام آن توصیفی - تحلیلی است و در زمره تحقیقات کیفی قرار دارد. ایده ارزیابی تحقق‌پذیری برنامه‌های راهبردی در شهرهای ایران با تأکید بر شهر شهرکرد: بر اساس تعیین میزان موفقیت تحقق‌پذیری برنامه‌ریزی راهبردی در بررسی نظام ارزیابی، معیارها و دستیابی به اهداف از پیش تعیین شده، مورد توجه است. از این رو هدف این پژوهش ابتدا تدوین معیارها و شاخص‌های تحقق‌پذیری در طرح‌های توسعه شهری نظام جهانی است و سپس از طریق معیارهای استخراج شده طرح‌های توسعه شهری ایران، مورد سنجش قرار می‌گیرد تا مشخص شود عملکرد آنها برای دستیابی به توسعه چگونه می‌باشد و از نرم‌افزار MAXQDA (شاخص‌های طرح‌های توسعه شهری در مقیاس جهانی) تحلیل محتوا شدند و نزدیک به ۴۵۰ کد اولیه، در قالب ۱۱۰ کد محوری استخراج شد. سپس با بازبینی و تجدیدنظر، تعداد کدهای محوری گزینش و به ۷۹ کد تدقیق شدند و در نهایت به ۷ کد و مؤلفه اصلی گزینش شده‌اند، که نشان می‌دهد بر اساس این مؤلفه‌ها است که برنامه‌ریزی شهری و بخصوص برنامه‌ریزی راهبردی تحقق پیدا می‌کند. این مؤلفه‌ها (انطباق‌پذیری، هماهنگی، ارتباط و نظام‌مندی، انعطاف‌پذیری، واقع‌گرایی، برنامه‌ریزی غیرمتمرکز و مشارکت‌گرا و شفافیت) در رویه‌ها و فرآیندها می‌باشند. سپس شاخص‌ها و مؤلفه‌ها در مقیاس ملی و به صورت پایلوت روی شهر شهرکرد بررسی می‌شوند.

دستآورد این پژوهش شناسایی شاخص‌های توسعه جهت تحقق‌پذیری طرح‌های شهری و همچنین سنجش، رتبه‌بندی، تحلیل و ارزیابی آنها در بعد جهانی، ایران و ارائه الگویی مطلوب به طور خاص می‌باشد.

واژه‌های کلیدی: طرح‌های توسعه شهری، برنامه‌ریزی راهبردی، فرهنگ شهرسازی، تحقق‌پذیری، شهرشهرکرد.

۱- مقدمه

امروزه شهرها با چالش‌های بسیاری در زمینه اقتصادی، اجتماعی، کالبدی و زیست‌محیطی مواجه شده‌اند (یزدانی و همکاران، ۱۴۰۲: ۲۳۴). شهرها هسته اصلی وجود انسان‌ها را تشکیل می‌دهند (درمانی و همکاران، ۱۴۰۳: ۴۶). شهرنشینی بازتابی از فعالیت‌های انسانی است که الگوهای فعالیت انسان و ساختارهای اجتماعی را دچار تحول می‌کند. هیچ کس نمی‌تواند نقش مهم شهرنشینی در تحولات اجتماعی و اقتصادی تولید ثروت شکوفایی و توسعه را انکار کند (مشکینی و ضرغام‌فرد، ۱۴۰۲: ۴). توسعه شهرنشینی و بزرگ شدن شهرها در دهه‌های قبل چنان بوده که منجر به ایجاد بی‌تعدالی در چگونگی استفاده از اراضی شهری شده است؛ در حالی که اغلب این تبدیلات و تغییرات بدون برنامه‌ریزی صورت گرفته و متناسب با نیاز جامعه نبوده است (امانیور و فدایی‌جری، ۱۴۰۲: ۲). اما در قرن ۲۱ شهرها برای رقابت با یکدیگر تاکتیک‌های زیادی را انتخاب می‌کنند. همچنین تحقق‌پذیری اهداف و خلاقیت در شهرهای آینده نه یک انتخاب بلکه یک اجبار خواهد بود (صیادی و همکاران، ۱۴۰۱: ۱۰۱۸).

شهرها امروزه نقاط عطف توسعه اقتصادی و اجتماعی جوامع‌اند در کشورهای کمتر توسعه یافته و یا در حال توسعه، موضوع برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای، علاوه بر مسایل و تنگناهای عمومی برنامه‌ریزی و مدیریت، با برخی مشکلات مضاعف و ویژه روبرو بوده که به ساختارهای خاص اقتصادی - اجتماعی آنها مربوط می‌شود (مسیحی و عبدی، ۱۳۹۷: ۲). مطالعات نشان می‌دهد آنچه تاکنون در بسیاری از کشورها و بیشتر در کشورهای در حال توسعه رخ داده است رشد شهری است که با دو عامل افزایش جمعیت در حومه‌های شهری و گسترش کالبدی شهرها نمود یافته است (Benites & Simoes 2021: 2). در این چارچوب، باید بین رشد و توسعه شهری تفاوت قائل شد. زیرا، به باور مرکز مطالعات شهری سازمان ملل، توسعه شهری در مفهوم واقعی آن چیزی فراتر از رشد شهری است. چون توسعه شهرها در جهش پایدار و دائمی در برخورداری از منابع و امکانات و پویایی اجتماعی و اقتصادی و محیطی شهر معنی می‌شود و به مدیریت و برنامه‌ریزی پایدار در شهرها می‌انجامد (امانیور و همکاران ۱۳۹۲: ۲۲). علاوه بر این موارد، پیچیدگی سیستم‌های شهری و ناکارآمدی طرح‌ها و روش‌های سنتی با راه‌حل‌های تک‌بعدی و ناتوانی این روش‌ها در پاسخ‌گویی به نیازها و مشکلات چندبعدی موجود باعث شده است بسیاری از شهرهای در حال توسعه، بدون داشتن برنامه صحیح و همه‌جانبه، در شرایط نابسامانی قرار گیرند و با گسترش ناپایداری و آینده‌ای نامعلوم مواجه باشند (خزایی و ساسان‌پور، ۱۴۰۱: ۱۹۴). برنامه‌ریزی راهبردی منجر به خلق ابتکارات بهره‌وران خصوصی و عمومی در جهت توسعه شهرها می‌شود. جوهره توسعه

استراتژیک احساس مسئولیت در پاسخگویی به نیازهای حال و آینده جامعه و تحقق اهداف تعیین شده است که فقط در پرتو توازن و هماهنگی در تحولات ساختاری جامعه محقق می‌شود (Zhao & Shi, 2021: 22). آنچه برنامه‌ریزی راهبردی را از سایر اشکال برنامه‌ریزی مشخص می‌سازد، ضرورت تشکیل فرآیندی برای انتخاب اطلاعات جمع‌آوری‌شده، نحوه استنتاج و تجزیه و تحلیل‌های هدفمند، تدوین اهداف و سیاست‌ها، و نحوه مشارکت تصمیم‌گیران اصلی، تهیه گزینه‌ها و ارزیابی آنها، توجه به امکانات بالقوه آینده نسبت به تصمیمات و اقدامات امروز و علاوه بر همه آنها، تأکید بر نحوه اجرا و اطمینان از انجام موفقیت‌آمیز می‌باشد (McFarlane, 2011: 35). بنابراین برنامه‌ریزی راهبردی با توجه به اینکه «طرح‌های جامع» در برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای از اوایل دهه ۱۹۷۰ اعتبار خود را ازدست داده و از آن پس در اکثر کشورهای جهان به عنوان الگوی سنتی شناخته می‌شد، ارائه گردید (Minuchin, 2012: 67). برنامه‌ریزی شهری به شکل نو در ایران، به دوران پس از مشروطیت تعلق دارد. قانون اساسی کشور که در آن دوران با الهام از قوانین اساسی کشورهای فرانسه و بلژیک نگاشته شده بود (سعیدنیا، ۱۴۰۱: ۳۶). با توجه به اینکه مسئله اصلی پژوهش تحلیل و ارزیابی تحقق‌پذیری طرح‌های توسعه شهری ایران با تأکید بر شهر شهرکرد می‌باشد. ابتدا به بررسی و وضعیت تحقق‌پذیری شاخص‌های توسعه شهری در نظام جهانی پرداخته می‌شود و پس از آن تحقق‌پذیری طرح‌های توسعه شهری در ایران و سرانجام شاخص‌های توسعه جهت شهرکرد مد نظر قرار می‌گیرد.

بر این اساس در این پژوهش سعی بر آن است: ابتدا با بررسی وضعیت شاخص‌های مفید و مؤثر بر برنامه‌ها و طرح‌های توسعه شهری و تحقق‌پذیری آنها در حیطه نظام جهانی و به صورت کلی در ایران مورد بررسی، ارزیابی و تجزیه و تحلیل گردند و به صورت خاص تهیه الگویی مفید و مناسب جهت توسعه شهر شهرکرد ارائه گردد، تا ضمن شناسایی موانع و چالش‌های مرتبط، راهکارها و پیشنهادات مرتبط در راستای اصلاح محیط طبیعی، تقویت مهارت‌ها، شایستگی‌ها و توانایی‌های مطابق با اطلاعات و داده‌ها، رویکرد برنامه‌ریزی راهبردی تدوین و ارائه گردد.

۲- پیشینه تحقیق

با توجه به پیشرفت‌هایی که در سطح دنیا در خصوص ساختار شهری صورت گرفته، اصولاً «منشأ اولیه آن حکایت از تدبیر مدیران موفق و صاحب‌اندیشه بوده که توانسته این سبک را به قله‌های اوج هدایت نماید». بدون شک در جهان پیشرفته امروزی در ارتباط با سیستم شهرسازی و فرآیند تحقق‌پذیری برنامه‌ریزی شهری راهبردی و مدیریت شهری و غیره تألیفات

و تحقیقات بجا و شایسته‌ای منتشر گردیده است. لیکن در کشورهای کمتر توسعه یافته و از جمله ایران در این خصوص آنچنان که شایسته است، تحقیق و کتاب‌های زیادی منتشر نگردیده. با این اوصاف، بررسی‌های صورت گرفته نشان می‌دهد که در بعضی از تحقیقات، مقالات یا رسالات و کتاب‌های منتشر شده که در ادامه ذکر خواهند شد، مطالب ارزشمندی ارائه شده است که به شرح ذیل بیان می‌گردد:

ابراهیمی و زمانی (۱۴۰۰): در پژوهشی با عنوان «تحلیلی بر وضعیت تحقق‌پذیری برنامه‌ریزی کاربری اراضی طرح جامع شهر ملایر» نشان دادند که به طور کلی تحقق‌پذیری کاربری‌های پیشنهادی اندک بوده است. در این بین افزایش بی‌رویه سطح و سرانه کاربری صنعتی و معابر خسارات بیشتری را متوجه شهر ملایر نموده است، نوآوری پژوهش تحلیل اختصاصی تحقق‌پذیری طرح جامع شهر ملایر می‌باشد.

پنداریان و همکاران (۱۳۹۸): در پژوهشی «آسیب‌شناسی تحقق‌پذیری طرح‌های شهری در ایران نمونه موردی منطقه ۲۲ شهر تهران» را مورد بررسی قرار دادند و بیان داشتند که سطح پایین تحقق‌پذیری طرح‌های شهری رایج در کشور مسئله‌ای انکارناپذیر است و این امر ناشی از عدم تهیه طرح‌های خوب و نداشتن مدیریت اجرایی قوی است.

میرزایی و همکاران (۱۳۹۸): در پژوهش «تحقق‌پذیری فضایی خدمات شهری را در مناطق ۹گانه شهر شیراز» مورد بررسی قرار دادند. نتایج این تحقیق نمایان ساخت که سرانه کاربری‌های خدماتی طرح جامع شهر شیراز پس از گذشت بیش از دو دهه تحقق پیدا نکرده است.

ثقفی‌اصل (۱۳۹۸): در مطالعه‌ای با عنوان «ارائه مدل مفهومی تحقق‌پذیری پروژه‌های طراحی شهری ایران بر مبنای نظریات فوکو و هابرماس با بهره‌گیری از تکنیک تاپسیس» در این مطالعه با عنوان معیارهای تأثیرگذار در تحقق پروژه‌های طراحی شهری ایران، اولویت‌بندی کرده و نتایج آن را در تبیین مدل تحقق‌پذیری پروژه‌ها در ایران مورد استفاده قرار داده است و به این نتیجه رسیده که مدل تعاملی بهترین حالت ممکن برای جایگزینی مدل از بالا به پایین، در کشورهای در حال توسعه‌ای مانند ایران در جهت مشارکت تمامی گروه‌های اجتماعی در برنامه‌ها و طرح‌ها است.

زارعی و کاویانی (۱۴۰۲): در پژوهشی با عنوان «بررسی و تبیین ابزارهای تحقق‌پذیری طرح‌های شهری در ایران نمونه موردی طرح‌های جامع و ساختاری - راهبردی شهر شیراز» بیان می‌دارند نقش دستگاه‌های اجرایی کشور در زمینه هماهنگ کردن فضاهای شهری و استفاده درست از این فضاها مهم است، اما عامل تعیین کننده نیست. بلکه در اینجا باید به نقش اساسی مردم در تحقق بخشیدن به هدف‌های طرح جامع اشاره کرد.

حجتی و قربانی (۱۴۰۲): در پژوهشی با عنوان «بررسی تطبیقی - انتقادی مبنا و روند تهیه طرح‌های جامع؛ استراتژیک و ساختاری - راهبردی» به این نتیجه رسیدند: که ادامه تهیه طرح جامع به شکل کنونی و حتی در شکل اصلاح‌شده خود، نیز دلخوش نمودن به تهیه طرح‌هایی به اصطلاح نوین (طرح ساختاری - راهبردی) که چیز چندان فراتری از طرح‌های سنتی پیشین نیستند، قادر به مرتفع ساختن مشکلات مزمن شهرهای کشور نیست و ناگزیر باید به تهیه و اجرای طرح‌هایی مناسب‌تر و راهگشاه‌تر، مشخصاً طرح استراتژیک (پس از تحقق پیش شرط‌هایی) اقدام نمود.

حجتی و قربانی (۱۴۰۰): در مطالعه‌ای با عنوان «تحلیل تطبیقی ماهیت و فرآیند تهیه طرح ساختاری - راهبردی در ایران و طرح‌های توسعه شهری کشورهای توسعه یافته» (۱۴۰۰) عنوان می‌دارند که بازنگری مجدد در نظام طرح‌های توسعه شهری کشور و تلاش برای پوشش ضعف‌های الگوی جامع ضمن اضافه نمودن ویژگی‌های مثبت الگوی استراتژیک پیش از تهیه و اجرای کامل این الگوی امتحان پس داده (استراتژیک) با ارائه طرحی جایگزین، می‌تواند راه‌حل مناسب‌تری نسبت به طرح ساختاری - راهبردی برای ساماندهی شهرهای کشور باشد.

۳- روش‌شناسی تحقیق

روش تحقیق حاضر به لحاظ ماهیت از جمله تحقیقات ترکیبی (کمی-کیفی) و به لحاظ هدف از جمله تحقیقات کاربردی به شمار می‌آید. رویکرد تحقیق حاضر از نوع کمی و کیفی است که ابتدا با استفاده از نرم‌افزار تحلیلی MAXQDA کدهای فرعی، محوری و گزینشی جهت شناسایی عوامل مؤثر بر تحقق‌پذیری طرح‌های توسعه شهری استخراج می‌شوند. جامعه آماری پژوهش حاضر متخصصین و کارشناسان حوزه شهرسازی و برنامه‌ریزی شهری که شامل: اساتید دانشگاه، مشاوران شهرساز، دانشجویان دوره دکتری شهرسازی و برنامه‌ریزی شهری، کارشناسان و مدیران شهرداری و... می‌باشند. نمونه‌گیری به صورت انتخابی و به روش نمونه‌گیری نیز با استفاده از روش گلوله برفی است. حجم نمونه تا حد اشباع علمی و تعداد ۴۰ نفر است. تحلیل اسناد فرآیند نظام‌مند بررسی و ارزیابی اسناد (هم پرنیت شده و هم الکترونیکی) است. در این پژوهش، سطح توصیفی شامل توصیفات داده‌های کیفی و کمی بود. در خصوص داده‌های کیفی، توصیفات برگرفته از بازگویی و نقل قول متون و نوشته‌های نهایی بود. علاوه بر این، سطح توصیفی تحلیل همچنین شامل شرح ویژگی‌های اصلی داده‌ها، خلاصه‌سازی روش‌شناسی، منطق‌های تحلیل و نتایج مقالات، کتاب‌ها، طرح‌ها و غیره بود. به طور کلی تحلیل توصیفی موارد زیر را فراهم آورد: نرم‌افزارهایی که در این طرح مورد استفاده قرار می‌گیرند عبارت‌اند از: MAXQDA, SPSS.

۴- مبانی نظری تحقیق

دانش برنامه‌ریزی شهری در اوایل قرن بیستم در انگلستان و آمریکا پا گرفت که اولین نظریه‌پردازان مهم آن ابنزر هاوارد و پاتریک گدس بودند که نظریه آنها به عنوان الگوی برنامه‌ریزی جامع یا برنامه‌ریزی عقلانی در سراسر جهان به کار گرفته شد (Bryson et al, 11: 2018). از دهه ۱۹۷۰، از برنامه‌ریزی جامع، به دلیل ناتوانی در شکل‌دهی به تغییرات فضایی در شهرها (به خصوص در کشورهای در حال توسعه)، انعطاف‌ناپذیری، ارتباط ضعیف با اجرا، کمبود ابعاد مشارکت در آن و شکست آن در جلب همکاری ادارات و نهادهای مور دنیا برای تحقق‌پذیری طرح انتقاد شد (Devas, 1993: 158). برخلاف این انتقادات، سبک قدیمی برنامه‌ریزی جامع هنوز در بسیاری از کشورها بکار گرفته می‌شود. اما بسیاری از شهرها در جستجوی جایگزین کردن برنامه‌ریزی فضایی راهبردی بجای برنامه‌ریزی جامع‌اند که انعطاف بیشتری دارد، بخش‌ها و نهادهای مختلف را برای برنامه‌ریزی گرد هم می‌آورد، دامنه متغیری از ذی‌نفعان و سطح گسترده‌ای از مشارکت را در بر می‌گیرد (UN – Habitat, 2009). و ارتباط آن با اجرا، از طریق بودجه‌بندی مناسب است (Todes, 2012: 159). در بسیاری از کشورهای توسعه یافته تغییرات اساسی در مبانی طرح‌های شهری صورت گرفته و جهت‌گیری کلی آنها به سمت مردمی شدن بیشتر و انطباق با درخواست‌های جامعه مدنی بوده است. (Farlance, 24: 2011). مکانیسم توسعه شهری در تناقض با طرح جامع شهری سنتی می‌باشد که چرا این طرح‌ها از انطباق با تحولات و تصحیح فرایندها عاجز می‌باشد (Qian, 2013: 77). نظر پیتروال در طرح‌های توسعه شهری بجای پرداختن به جزئیات غیرضروری، باید بر موضوعات اساسی و همچنین یک فرایند چرخه‌ای جهت رسیدن به اهداف تمرکز شود. بنابراین برنامه‌ریزی باید به صورت یک فرآیند گام به گام برای رسیدن به اهداف باشد. در نتیجه برنامه‌ریزی راهبردی در پاسخ به ضعف‌های اساسی طرح‌های جامع در برآوردن نیازهای شهر و هدایت رشد و توسعه آتی آن به وجود آمد. در مقایسه با طرح جامع که بر یک خروجی کالبدی به نام نقشه کاربری زمین تأکید می‌کند، برنامه‌ریزی راهبردی تمرکزش بر فرآیندی بودن برنامه‌ریزی و ارتباط بخش‌های محلی با همدیگر و مشارکت محلی است (Panahandehkhah et al, 335: 2009). بنابراین برنامه‌ریزی راهبردی صرفاً یک رویکرد نوین نسبت به برنامه‌ریزی نیست، بلکه یک شیوه نوین تفکر نیز می‌باشد. این الگوی برنامه‌ریزی که ابتدا به شکل استراتژی‌های خاص نظامی در جنگ‌ها کاربرد داشته در دهه ۱۹۲۰ میلادی با الگویی که مدرسه تجاری هاروارد ارائه داد در زمینه‌های تجاری و بازرگانی رواج یافت. بعد از دهه‌های ۱۹۶۰ و ۱۹۷۰ میلادی، هم‌زمان با مورد انتقاد قرار گرفتن الگوی برنامه‌ریزی جامع،

در زمینه برنامه‌ریزی شهری نیز رواج پیدا کرد و به دلیل چرخه‌ای، انعطاف‌پذیری و گام به گام بودن این الگوی برنامه‌ریزی، از توجه ویژه‌ای در دنیا برخوردار گردیده است. به طوری که به‌ویژه در دو دهه اخیر بسیاری از شهرهای مهم در کشورهای مختلف دنیا دارای طرح راهبردی بوده‌اند (Halla, ۲۰۰۷: ۱۲۷). برنامه‌ریزی راهبردی، بسیاری از نارسایی‌ها و نواقص برنامه‌ریزی جامع را هم در ابعاد نظری و هم در روش‌های تهیه و اجرا برطرف کرده و امروزه در عمل نیز مورد پذیرش بسیاری از نهادهای مدیریت و برنامه‌ریزی شهری قرار گرفته است (Panahandehkhah et al, 2009: 335). به‌طور کلی برنامه‌ریزی راهبردی فرآیندی است که در آن بر پایه سند چشم‌انداز و یا سایر چارچوب‌های مرجع، توجیهی برای اقدامات منسجم و معنایی برای اقدامات عملی به دست می‌آید. امروزه این روش از برنامه‌ریزی از یک طرف، به طیف وسیعی از فعالیت‌های برنامه‌ریزی در سراسر اروپا از آغاز دهه ۱۹۹۰ در مقیاس‌های بالاتر از سطح حکومت‌های محلی اشاره دارد؛ و از سوی دیگر، در نظریه‌های برنامه‌ریزی برای ترویج یک مجموعه جدید از نظریه‌های هنجاری به منزله معرفی روش «برنامه‌ریزی خوب» استفاده می‌شود. به نظر برخی از افراد ممکن است این نوع دیدگاه به برنامه‌ریزی راهبردی بسیار گسترده باشد. با این حال، بسیاری از نظریه‌پردازان برنامه‌ریزی از این دیدگاه گسترده حمایت می‌کنند (Albrechts et al, ۲۰۱۷: ۱۳۲). شیوه‌های تهیه و تحقق طرح‌های توسعه شهری و همچنین اهداف و محتوای این طرح‌ها از هنگامی که در هدایت توسعه شهرها مورد استفاده قرار گرفتند، دست‌خوش تحولات بسیاری شده است. این تحولات در کشورهای مختلف به گونه‌ای متفاوت مطرح بوده است و در اغلب کشورها این تحولات یا همزمان نبوده‌اند و منقطع صورت گرفته‌اند و یا اینکه برخی از مراحل تحول اساساً مجال تحقق نیافته‌اند (رضایی و همکاران، ۱۴۰۰: ۴۸). می‌توان الگوهای نو در برنامه‌ریزی را به جز آن دسته از رویکردهایی که به نفی طرح رسیده و بیشتر به مطالعه شهرها تا برنامه‌ریزی آنها تأکید دارد به دو دسته کلی برنامه‌ریزی جامعه محور و برنامه‌ریزی بازار محور تقسیم نمود که هر کدام تأکیدات جداگانه‌ای بر نقش و چگونگی مداخله سه عامل اساسی دولت، جامعه و بازار در برنامه‌ریزی دارند. از جمله الگوهای نوین برنامه‌ریزی که توجهی ویژه به مسئله تحقق‌پذیری طرح‌های توسعه دارد، برنامه‌ریزی کارآفرین یا بازار محور است. برنامه‌ریزی کارآفرین در تلاش برای تأمین منافع عمومی، از طریق سازوکارهای بازار و احترام به منافع خصوصی است و سعی می‌نماید گرایش‌های خود به خودی و گاه ضد توسعه بازار را در جهت منافع جامعه هدایت نماید. (رفعیان و همکاران، ۱۳۸۷: ۸-۱۰). در چند دهه اخیر، رویکردهای نوینی به منظور تحقق‌پذیری طرح‌های توسعه شهری مورد استفاده قرار گرفته است، که از جمله آنها می‌توان به موارد زیر اشاره نمود:

الف) افزایش نقش بخش خصوصی و استفاده از سرمایه‌گذاری آنها

ب) استفاده از مشارکت عمومی

ج) گذر از حکومت شهری به حکمرانی شهری (مهندسان مشاور بافت شهر، ۱۳۸۲: ۱۴).

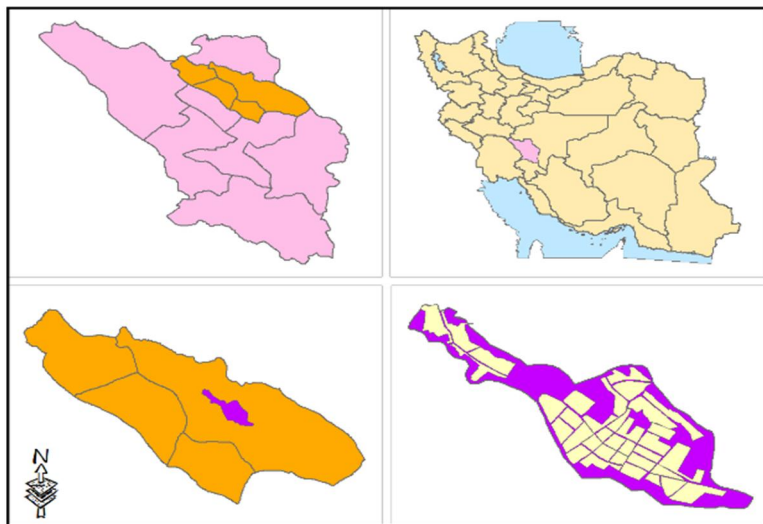
در نظام برنامه‌ریزی ایران نیز تحقق‌ناپذیری برنامه‌های تهیه‌شده با رویکرد جامع، به معنای موفقیت اندک در دستیابی به اهداف، و آشکار شدن لزوم تغییر رویکردهای تهیه برنامه‌های توسعه فضایی شهر بر اکثریت صاحب‌نظران برنامه‌ریزی شهری ایران، منجر به تعیین دستور کار جدیدی برای برنامه‌ریزی گشت. درنهایت در سال ۱۳۷۸ شمسی و در پی یک روند نسبتاً طولانی و برقراری تفاهم میان شهرداری شهر تهران و وزارت مسکن و شهرسازی شرح خدمات برنامه‌هایی با عنوان «برنامه‌های راهبردی - ساختاری» تدوین و برنامه راهبردی ساختاری شهر تهران به‌منظور رفع کاستی‌ها و چالش‌های الگوواره‌های جامع تدوین شد (رئیس‌دانا، ۱۳۸۸: ۲۵). در واقع برنامه‌ریزی شهری از رویه برنامه‌ریزی جامع و متمرکز به سمت برنامه‌ریزی ساختاری - راهبردی، نظریات و نگرش‌های مربوط به توسعه از فرآیند توسعه وابسته و متمرکز به سمت توسعه پایدار تغییر رویه داده است (حسنی و همکاران، ۱۴۰۲: ۲۱۶).

بنابراین می‌توان گفت به زعم تهیه و اجرای طرح‌های توسعه شهری فراوان و صرف منابع مالی هنگفت، چه از منظر فرآیند و چه از دریچه نتیجه، دخالت‌های ما در شهر ایرانی در نیم قرن اخیر، عاقبت چندان روشنی نداشته است. از این رو بیان طرح مسئله تحقق‌پذیری برنامه‌های راهبردی در شهرهای ایران: دستیابی به برنامه‌ای است که بتواند تدوین راهکارها، رویکردها و روش‌های مطلوب برای بهبود و بهینه کردن تبیین تحقق‌پذیری برنامه‌ریزی شهری راهبردی و تأثیر آن را بر مبنای فرهنگ شهرسازی ایران در جایگاه خود به دست آورد. بر این اساس در این پژوهش سعی بر آن است: ابتدا با بررسی وضعیت شاخص‌های مفید و مؤثر بر برنامه‌ها و طرح‌های توسعه شهری و تحقق‌پذیری آنها در حیطه نظام جهانی و به صورت کلی در ایران مورد بررسی، ارزیابی و تجزیه و تحلیل گردند و به صورت خاص تهیه الگویی مفید و مناسب جهت توسعه شهر شهرکرد ارائه گردد، تا ضمن شناسایی موانع و چالش‌های مرتبط، راهکارها و پیشنهادات مرتبط در راستای اصلاح محیط طبیعی، تقویت مهارت‌ها، شایستگی‌ها و توانایی‌های مطابق با اطلاعات و داده‌ها، رویکرد برنامه‌ریزی راهبردی تدوین و ارائه گردد.

۵- موقعیت جغرافیایی شهرکرد

شهر شهرکرد مرکز استان چهارمحال و بختیاری در ۱۰۰ کیلومتری جنوب غرب شهر اصفهان و در ارتفاع ۲۲۰۰ متری واقع شده است. استان چهارمحال و بختیاری سرزمینی مرتفع

و کوهستانی و در گستره مرکزی فلات ایران در پیشکوه‌های زاگرس قرار دارد. این استان از شمال و شرق به استان اصفهان، از غرب به استان خوزستان، از جنوب به استان کهگیلویه و بویراحمد و از سمت شمال غرب به استان لرستان محدود می‌گردد. از نظر موقعیت جغرافیایی شهر شهرکرد در طول شرقی ۵۰ درجه و ۵۰ دقیقه تا ۵۰ درجه و ۵۲ دقیقه و عرض شمالی، ۳۲ درجه و ۱۸ دقیقه تا ۳۲ درجه و ۲۰ دقیقه واقع شده است. جهت‌گیری عمومی کوهستان‌ها در اطراف شهر بیشتر شمال غرب - جنوب شرق و غربی - شرقی می‌باشد. از اصلی‌ترین کوه‌های منطقه می‌توان به کوه کلاه قاضی با ارتفاع ۲۶۰۰ متر، کوه شیدا با ۲۶۰۰ متر، کوه شاه منظر با ارتفاع ۲۶۱۳ متر و کوه بزلر با ارتفاع ۲۶۵۰ متر اشاره نمود. شیب عمومی منطقه در قسمت‌های شمال غربی عمدتاً جنوب غرب و جنوب می‌باشد و در قسمت‌های شمالی شیب عمومی به سمت جنوب و جنوب شرق می‌باشد.

شکل ۱: نقشه موقعیت شهر شهرکرد

مأخذ: شرکت مهندسی مشاور فجر توسعه تهران: طرح جامع شهرکرد در دست اقدام ۱۴۰۲

۶- یافته‌های تحقیق

۶-۱- تحلیل چگونگی تحقق برنامه‌ریزی راهبردی در مقیاس جهانی

بهترین رهیافت برای اندازه‌گیری پایداری و توسعه پایدار، بکارگیری معرف‌ها و شاخص‌ها است (محمدی و همکاران، ۱۴۰۱: ۱۸۰). جهت بررسی و تحلیل چگونگی محقق‌شدن برنامه‌های راهبردی و طرح‌های توسعه شهری که جنبه راهبردی داشته‌اند از روش تحلیل محتوای کیفی استفاده شد است. به این صورت که با مطالعه منابع موجود (نمونه طرح‌های توسعه شهری، مطالعات ارزیابی طرح‌های توسعه شهری، مقالات و کتاب‌های موجود،

پایان‌نامه‌ها و سایر کارهای علمی و پژوهشی)، اقدام به فیش‌برداری و یادداشت‌برداری کرده، سپس با وارد کردن این یادداشت‌ها در نرم‌افزار تحلیلی MAXQDA ابتدا تعداد ۴۵۰ کد اولیه در قالب ۱۱۰ کد محوری استخراج شدند. سپس با بازبینی و تجدیدنظر تعداد کدهای محوری به ۷۹ کد تدقیق شدند. در گام بعدی این ۷۹ کد محوری در قالب ۷ کد گزینشی قرار گرفتند. سپس با رتبه‌بندی این کدهای گزینشی مشخص شد که علل تحقق‌پذیری برنامه‌های راهبردی در کشورهای موفق در این زمینه چه بوده‌اند. در ادامه به صورت تفصیلی هر کدام از کدهای گزینشی مورد بررسی قرار می‌گیرند.

۶-۱-۱- کد گزینشی انطباق‌پذیری

منظور از انطباق‌پذیری، در طرح‌های توسعه شهری میزان توانایی طرح‌ها در پاسخ به تغییرات درونی و بیرونی محیط است. طرح‌های انطباق‌پذیر، قابلیت سازگاری با تغییرات محیطی را دارند و می‌توانند در مقابل تغییرات را انعطاف و تاب‌آوری لازم را داشته باشند. به بیان دیگر، انطباق‌پذیری به این معناست که طرح‌ها هر چقدر سریع می‌توانند فرآیندهای حاکم بر خود را تنظیم کرده و خود را برای دستیابی به اهداف آماده کنند. در این پژوهش برای این مؤلفه تعداد ۵۵ کد اولیه در قالب ۹ کد گزینشی استخراج شد.

۶-۱-۲- کد گزینشی هماهنگی

هماهنگی کارآمد بین طرح‌های راهبردی (بخصوص در طرح‌های فرداست و موازی) و هماهنگی بین نهادی و بخشی، پیچیدگی‌های غیرضروری (چه درونی و چه بیرونی) را کاهش می‌دهد؛ بنابراین، طرح‌هایی که از انواع هماهنگی برخوردار است، کارآمدتر می‌شود؛ پویایی بین سطوح خرد و کلان آن افزایش می‌یابد؛ رابطه بین بخش‌های مختلف طرح و ذی‌نفعان و ذی‌نفعان آن بهبود پیدا می‌کند؛ اطمینان بین واحدهایی که در آن مجموعه با هم همکاری می‌کنند، بیشتر می‌شود و وظایف نیز به‌روشنی تعریف می‌شوند. به طور خلاصه برای تعریف هماهنگی در طرح‌های راهبردی باید گفت، هماهنگی فرآیند برقراری ارتباط بین کارها و منابع تمام بخش‌های مختلف یک طرح، به منظور رسیدن به هدف مشخص و مشترکی است. در این پژوهش نیز هماهنگی به عنوان یکی از مؤلفه‌های اساسی و گزینشی برای مشخص شدن تحقق‌پذیری طرح‌های راهبردی استخراج شد. به‌طور کلی تعداد ۶۳ کد در قالب ۱۲ محور برای مؤلفه هماهنگی استخراج شد.

۶-۱-۳- کد گزینشی ارتباط و نظام‌مندی

وجود ارتباط بین ارکان سازمانی و اجرایی طرح‌های توسعه شهری به عنوان یک مؤلفه کلیدی برای تحقق‌پذیری طرح‌های توسعه شهری شناخته شده است. مؤلفه ارتباط و نظام‌مندی در قالب ۱۲ شاخص استخراج شده است.

۶-۱-۴- کد گزینشی انعطاف‌پذیری

بسیاری از مسائل و ابعاد باید در روند تهیه طرح‌ها و برنامه‌های شهری مورد توجه قرار بگیرد و برای دستیابی به این مهم نیاز است. در ابتدا وضعیت فعلی شهر، ابعاد طرح، روند تهیه، اهداف و چشم‌انداز آینده شهر به خوبی تبیین شود. در این پژوهش نیز انعطاف‌پذیری به عنوان یکی از مؤلفه‌های اساسی و گزینشی برای مشخص شدن تحقق‌پذیری طرح‌های راهبردی استخراج شد. به‌طور کلی تعداد ۵۷ کد در قالب ۱۰ محور برای مؤلفه هماهنگی استخراج شد.

۶-۱-۵- کد گزینشی واقع‌گرایی

زمینه‌های ارزشی و فرهنگی، نظام فکری و فلسفی آن جامعه‌ای است که مسبب اصلی شکل‌گیری و هدایت نظریه‌ها و الگوهای برنامه‌ریزی شهری خاص خود است. در این میان، مفاهیم و الگوهای شهرسازی در ایران نیز بر اثر موج فراگیر جهانی‌شدن، تحت تأثیر رویکردهای غربی، دچار نظام فکری متشتت و بحران هویت شده و لزوم بازتعریف الگوها و بنیادهای شهرسازی مبتنی بر فرهنگ و حکمت ایرانی بیش از پیش آشکار شده است. در این پژوهش نیز دستیابی به تحقق‌پذیری برنامه‌ریزی شهری برای شهر ایرانی واقع‌گرایی مدنظر قرار گرفته است. از این رو تعداد ۵۵ کد اولیه در قالب ۱۰ کد محوری استخراج شد.

۶-۱-۶- کد گزینشی برنامه‌ریزی غیرمتمرکز و مشارکت‌گرا

سیستم اداری ایران به صورت متمرکز اداره می‌شود که این سیستم باعث به وجود آمدن چالش‌هایی در اداره کشور بویژه در حوزه مدیریت شهری بوده است. هرچند که تا حدودی حرکتی جدید به سمت تمرکززدایی در شهرها شروع شده، اما به خاطر سیستم پیچیده ساختار مدیریتی و برنامه‌ریزی کشور، هنوز این امر در زمینه تمرکززدایی توفیقی نداشته و به همین دلیل سیستم مدیریت شهری با چالش‌های بزرگی همراه است. در پژوهش حاضر نیز کد گزینشی برنامه‌ریزی غیرمتمرکز و مشارکت‌گرا به عنوان یکی از عوامل مؤثر بر تحقق‌پذیری طرح‌های توسعه شهری بوده است که در قالب ۲۰ کد محوری و ۱۱۲ کد اولیه استخراج شده‌اند.

۶-۱-۷- کد گزینشی شفافیت

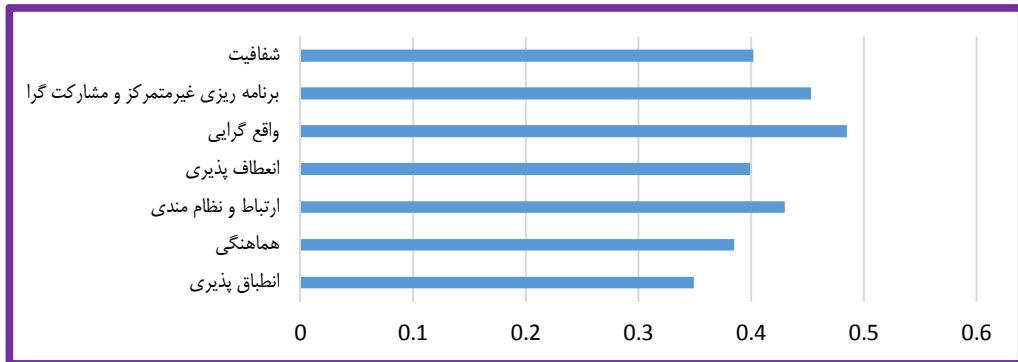
از آنجا که شهروندان در تصمیمات اتخاذ شده برای شهر ذی‌نفع هستند، بنابراین حق آنهاست نوع برنامه‌ها و طرح‌های که برای شهر مد نظر است مطلع باشند. در این پژوهش تعداد ۳۸ کد اولیه در قالب ۶ کد محوری استخراج شد. برای مشخص شدن تحقق‌پذیری طرح‌های توسعه شهری در مقیاس جهانی ابتدا منابع مختلف اعم از کتاب، مقاله، گزارشات، طرح‌های مختلف توسعه شهری مطالعه شد، سپس با استفاده از نرم‌افزار MAXQDA اقدام به کدگذاری مطالب شد. نهایت تعداد ۷ کد گزینشی در قالب ۷ کد محوری استخراج شد. به‌طور کلی در کشورهای موفق در زمینه برنامه‌ریزی راهبردی با توجه و تأکید بر مؤلفه‌های انطباق‌پذیری، هاهنگی، ارتباط و نظام‌مندی، واقع‌گرایی، برنامه‌ریزی غیرمتمرکز و شفافیت توانستند طرح‌های توسعه شهری را محقق کنند.

شکل ۲: کدهای گزینشی و محوری استخراج شده برای تحقق پذیری طرح های توسعه شهری در

مقیاس جهان مأخذ: یافته های پژوهش، ۱۴۰۱

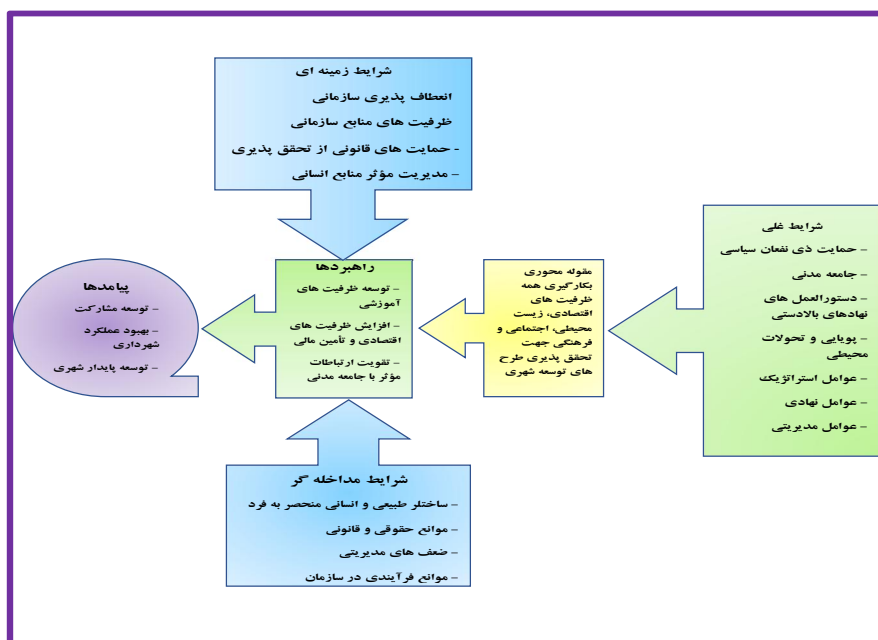
در ادامه برای مشخص شده اولویت‌بندی هر کدام از مؤلفه‌های استخراج شده از مدل‌های تصمیم‌گیری چند معیاره استفاده شده است. به عبارت دیگر با استفاده از نظر متخصصین و کارشناسان مشخص شد که کدام یک از مؤلفه‌های استخراج شده بیشترین تأثیر را در تحقق‌پذیری طرح‌های توسعه شهر دارد. که نتایج یافته‌های به دست آمده به صورت زیر است:

شکل ۳: رتبه نهایی مؤلفه‌های اصلی تحقق‌پذیری

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۲

با عنایت به یافته‌های بدست آمده در نمودار فوق باید گفت که از میان مؤلفه‌های مطرح شده برای شناخت مهمترین عامل در تحقق‌پذیری طرح‌های توسعه شهری در مقیاس جهانی، مؤلفه واقع‌گرایی و انعطاف‌پذیری بیشترین امتیاز را به خود اختصاص داده‌اند.

شکل ۴: الگوی کدگذاری یا مدل مفهوم اولیه

مأخذ: دستاوردهای پژوهش ۱۴۰۲

الگوی کدگذاری محوری یا مدل مفهومی اولیه بدست آمده شامل تعداد زیادی مقوله‌های اصلی و فرعی می‌باشد. با مراجعه به ادبیات پژوهش و مواردی که مورد تأکید نظریه‌پردازان این حوزه می‌باشد و مقایسه آنها با دیدگاه صاحب‌نظران برنامه‌ریزی درباره عوامل مؤثر بر تحقق این الگو در بستر و زمینه کشور ایران و به طور مشخص شهر شهرکرد نشان می‌دهد که برخی مقوله‌ها بنیادی‌تر و اساسی‌تر هستند. مقوله‌هایی که در مدل مفهومی فوق نشان داده شده‌اند، مقوله‌های بنیادی هستند که در بکارگیری و تحقق این الگو نقش تعیین کننده‌تری دارند. بنابراین مقوله‌های بنیادی انتخاب و در مرحله بعد با دقت بیشتر به روش کیفی، مدل مفهومی اولیه بدست آمده تدقیق و پالایش شده‌اند.

شکل ۵: مدل مفهومی الگوی تحقق پذیری برنامه ریزی شهری راهبردی

مأخذ: دستاوردهای پژوهش، ۱۴۰۲

۷- نتیجه گیری

با بررسی ادبیات تخصصی پژوهش مشخص شد، موارد مختلفی بر عدم تحقق پذیری طرح های توسعه شهری تأثیرگذار است، در بسیاری از تحقیقاتی که مورد بررسی قرار گرفته اند، بر این نکته تأکید شده است که مکانیسم های متفاوتی بر عدم تحقق در همه مناطق تأثیر داشته است. بنابراین وجه مشترک اغلب این تحقیقات تأکید بر الزامات ساختاری در مقیاس ملی و منطقه ای بوده که بیشتر منطبق بر الگوی مدیریت متمرکز و بخشی است. علاوه بر این

ابعاد فضایی در حوزه انسانی و طبیعی بر وضعیت تحقق‌پذیری تأثیرگذار است. این تأثیر به تبع شرایط حاکم بر محدوده‌های مختلف، گاهی موجب تأثیر منفی بر وضعیت تحقق‌پذیری دارد و در برخی موارد نیز تأثیر مثبت دارد.

ایده پژوهش حاضر کلی و به صورت عام صورت گرفته است، سپس مسائل و مواردی را در ایران مد نظر قرار داده است و می‌خواهد بگوید که طرح‌هایی در مقیاس جهانی انجام گرفته‌اند و با توجه به تحولاتی که در جهان صورت گرفته، شهرها دیگر با مشکلات آنچنانی روبرو نیستند. اما در ایران تحولاتی که صورت گرفته موجب شکاف عمیق بین شهر و روستا و ضعف شدید در مدیریت شهری مزید بر علت می‌باشند که باعث شد یک‌سری طرح‌هایی مدنظر ما قرار بگیرد. مثل طرح‌های جامع شهری، طرح‌های تفصیلی و غیره (که باید اینجا توضیح داده شود که به چه دلیل تحقق پیدا نکرده‌اند).

جهت بررسی و تحلیل چگونگی محقق‌شدن برنامه‌های راهبردی و طرح‌های توسعه شهری که جنبه راهبردی داشته‌اند از روش تحلیل محتوای کیفی استفاده شد است. به این صورت که با مطالعه منابع موجود (نمونه طرح‌های توسعه شهری، مطالعات ارزیابی طرح‌های توسعه شهری، مقالات و کتاب‌های موجود، پایان نامه‌ها و سایر کارهای علمی و پژوهشی)، اقدام به فیش‌برداری و یادداشت‌برداری کرده، سپس با وارد کردن این یادداشت‌ها در نرم‌افزار تحلیلی MAXQDA ابتدا تعداد ۴۵۰ کد اولیه در قالب ۱۱۰ کد محوری استخراج شدند. سپس با بازبینی و تجدیدنظر تعداد کدهای محوری به ۷۹ کد تدقیق شدند. در گام بعدی این ۷۹ کد محوری در قالب ۷ کد گزینشی قرار گرفتند. سپس با رتبه‌بندی این کدهای گزینشی مشخص شد که علل تحقق‌پذیری برنامه‌های راهبردی در کشورهای موفق در این زمینه چه بوده‌اند. به‌طورکلی در کشورهای موفق در زمینه برنامه‌ریزی راهبردی با توجه و تأکید بر مؤلفه‌های انطباق‌پذیری، هماهنگی، ارتباط و نظام‌مندی، انعطاف‌پذیری، واقع‌گرایی، برنامه‌ریزی غیرمتمرکز و شفافیت توانستند طرح‌های توسعه شهری را محقق کنند.

با توجه به اینکه مسئله تحقیق، مسئله‌ای چندوجهی، پیچیده و فرآیندی و از زوایای گوناگون قابل بررسی می‌باشد، از روش تحقیق کیفی استفاده شده است. تحلیل‌های اولیه به روش کیفی نشان داد طیف گسترده‌ای از زیرساخت‌ها در تحقق این رویکرد مؤثر هستند. دستاورد این پژوهش علاوه بر ارائه مدل مفهومی الگوی تحقق‌پذیری برنامه‌ریزی شهری راهبردی در شهر شهرکرد، ارزیابی وضعیت این شهر از منظر توجه به نیازهای گروه‌های متنوع شهروندان در اداره و برنامه‌ریزی شهر بود که یافته‌ها نشان داد این شهر، شهری پاسخ‌گو به تنوع‌ها و تفاوت‌ها نیست و اقدامات و اصلاحات بنیادی در سه محور برنامه، مقررات و سازمان ضروری است تا محیطی راهبردی و همه‌شمول حاصل شود.

آنچه مطالعه پیش رو را از سایر مطالعات در این حوزه متمایز می‌کند، مبتنی بودن کلیه تحلیل‌ها بر بررسی وضعیت واقعی شهرکرد از منظر پاسخ‌گویی به نیازهای گروه‌های متنوع و متفاوت شهروندان است. به این معنا که ابتدا شناختی نسبتاً جامع از وضعیت شهر مورد مطالعه از منظر تحقق شاخص‌های طرح‌های توسعه شهری و خاصه برنامه‌ریزی راهبردی حاصل شده است. در این مطالعه کلیه عوامل مؤثر بر بکارگیری و تحقق الگوی برنامه‌ریزی شهری راهبردی بر پایه ادبیات نظری و تجربی و منظر صاحب‌نظران برنامه‌ریزی شهر شهرکرد شناسایی و دسته‌بندی شده است تا تصویر نسبتاً جامعی از کلیه جوانب موضوع بدست آید. همچنین بر خلاف سایر مطالعات صرفاً به معرفی برخی از عوامل مؤثر و بررسی آنها اکتفا نشده است. بلکه با الهام از الگوی کدگذاری محوری در روش نظریه زمینه‌ای نظام‌مند، عوامل شناسایی شده در قالب مقوله‌های علی، زمینه‌ای، مداخله‌گر، راهبردی و پیامدی دسته‌بندی و تبیین شده‌اند. این عوامل در شهر شهرکرد مورد بررسی دقیق‌تر و تفصیلی‌تر قرار گرفته‌اند تا ماهیت و اهمیت آنها در شهر مورد مطالعه تبیین شود. نهایتاً آنچه این مطالعه را از سایر مطالعات متمایز می‌کند ارائه مدلی مفهومی از تعیین‌کننده‌ترین عوامل از شاخص‌ها در تحقق الگوی برنامه‌ریزی شهری راهبردی است که تا حد امکان روابط بین عوامل را تبیین می‌کند.

منابع و مآخذ:

- ۱- براهیمی، م، زمانی، ا، (۱۴۰۰)، تحلیلی بر وضعیت تحقق‌پذیری برنامه‌ریزی کاربری اراضی طرح جامع شهر ملایر (۱۴۰۰)، مجله پژوهش‌های بوم‌شناسی شهری، فصلنامه علوم انسانی، پیاپی ۲۴.
- ۲- امانپور، س، فدایی‌جزی، ف، (۱۴۰۲)، سنجش عدالت اجتماعی در ساختار فضایی بندر دیر با تأکید بر کاربری‌های خدماتی، نشریه برنامه‌ریزی فضایی (دانشگاه اصفهان)، سال سیزدهم، شماره دوم، (پیاپی ۴۹)، تابستان، صص ۱-۲۰.
- ۳- امان‌پور، س، احمدی، ر، منفرد، س، ترابی، ذ، (۱۳۹۲)، «بررسی و تحلیل روند شکل‌گیری نخست‌شهری در سطح استان خوزستان طی سال‌های ۱۳۳۵ - ۱۳۹۰»، تاریخ اجتماعی و اقتصادی، س ۲، ش ۱.
- ۴- پنداریان، ل، دریاباری، ج، بخشنده‌نصرت، ع، (۱۳۹۸)، آسیب‌شناسی تحقق‌پذیری طرح‌های شهری در ایران، نمونه موردی منطقه ۲۲ شهر تهران، مجله جغرافیا، شماره ۶۱، صص ۲۵ - ۳۷.
- ۵- ثقفی‌اصل، آ، (۱۳۹۸)، ارائه مدل مفهومی تحقق‌پذیری پروژه‌های طراحی شهری ایران بر مبنای نظریات فوکو و هابرماس، فصلنامه علمی - پژوهشی مطالعات شهری، شماره ۳۰.
- ۶- حسنی، ص، زیویار، پ، رنجبر، م، (۱۴۰۲)، رتبه‌بندی منطلق شهر همدان بر اساس شاخص‌های حکمروایی خوب شهری، فصل نامه علمی- پژوهشی آمایش محیط، شماره ۶۳، زمستان.
- ۷- حجتی، ح، قربانی، ر، (۱۴۰۲)، بررسی تطبیقی انتقادی مبنا و روند ته‌یه طرح‌های جامع؛ استراتژیک و ساختاری - راهبردی، نشریه علمی پژوهشی دانش شهرسازی، دانشگاه گیلان، دوره ۷، شماره ۲.
- ۸- حجتی، ح، قربانی، ر، (۱۴۰۱)، تحلیل تطبیقی ماهیت و فرآیند تهیه طرح ساختاری - راهبردی در ایران و طرح‌های توسعه شهری کشورهای توسعه‌یافته، نشریه علمی جغرافیا و برنامه‌ریزی، سال ۲۶، شماره ۸۰، فصل تابستان.
- ۹- خزایی، م، ساسان‌پور، ف، (۱۴۰۱)، بررسی فرایند کاربست توسعه راهبردی شهر ملارد با استفاده از مدل Meta SWOT. مجله آمایش سرزمین، ۱۴(۱)، ۱۴۰۱.
- ۱۰- درمانی، ن، پرورش، ح، دهقانی، م، غلی‌پور، و، (۱۴۰۳)، بررسی تاب‌آوری شهر بندرعباس در ابعاد و مؤلفه‌های زیست‌محیطی و ارائه راهبردهای مدیریت شهری، فصلنامه علمی- پژوهشی آمایش محیط، شماره ۶۴، بهار.

- ۱۱- رفیعیان، م، برکپور، ن، رکنی‌پور، م، (۱۳۸۷)، ارزیابی استراتژی‌های توسعه مناطق کلان‌شهری از دیدگاه توسعه پایدار (بر مبنای مدل SEA)، نمونه موردی: طرح مجموعه شهری تهران، فصلنامه مدیریت شهری، شماره ۱۹.
- ۱۲- رئیس‌دانا، ف، (۱۳۸۸)، دگرسازی یا بازسازی طرح‌های جامع، ویژه نامه نهاد برنامه‌ریزی توسعه شهری تهران، مجله تخصصی هنر، محیط، منظر، شهر، معماری، شماره ۴.
- ۱۳- رضایی، ف، توکلی‌نیا، ج، صرافی، م، (۱۴۰۰)، بررسی نقش سازمان‌های مردم‌نهاد در تحقق‌پذیری حکمروایی خوب شهری (نمونه موردی: کلان‌شهر تهران)، نشریه علمی جغرافیا و برنامه‌ریزی، سال ۲۵، شماره ۷۷.
- ۱۴- سعیدنیا، ا، (۱۴۰۱)، بنیان‌های شهر و شهرسازی ایران (سیر تحول و تداوم شهر و شهرسازی)، تهران: انتشارات فکر نو، چاپ اول.
- ۱۵- صیادی، ف، تقوایی، م، هایراپطیان، و، (۱۴۰۱)، میزان تحقق‌پذیری شهر خلاق پایدار در کلان‌شهر تهران، فصلنامه علمی پژوهشی جغرافیا و برنامه‌ریزی منطقه‌ای، موسسه آموزش عالی قشم. سال دوازدهم، شماره ۳، تابستان.
- ۱۶- محمدی، پ، زیاری، ی، توکلان، ع، (۱۴۰۱)، بررسی و اولویت‌بندی زیست‌پذیری مناطق و محلات شهر شهرکرد، فصلنامه علمی- پژوهشی آمایش محیط، شماره ۵۸، پاییز.
- ۱۷- مسیحی‌مرادی، و، عبدی، ن، (۱۳۹۷)، بررسی میزان تحقق‌پذیری طرح‌های توسعه شهری با تأکید بر توسعه کالبدی (نمونه موردی: شهر اراک)، تهران: کنفرانس بین‌المللی عمران، معماری و مدیریت توسعه شهری در ایران، دانشگاه تهران، مرداد ماه.
- ۱۸- مشکینی، ا، ضرقام‌فرد، م، (۱۴۰۲) توسعه یک الگوی ساختاری - تفسیری از عوامل مؤثر بر تحقق حق مسکن شایسته در ایران، دوره ۲۷، شماره ۱، بهار.
- ۱۹- مهندسین مشاور فجر توسعه (۱۴۰۲)، تهران: طرح جامع شهرکرد در دست اقدام.
- ۲۰- میرزایی، ج، پیوسته‌گر، ی، کلانتری خلیل‌آباد، ح، (۱۳۹۸)، سنجش و ارزیابی فضای خدمات شهری (مطالعه موردی مناطق نه‌گانه شهر شیراز)، فصلنامه جغرافیای اجتماعی شهری، ۶ (۲): ۱۶۷-۱۴۵.

21- Albrechts, L., Alden, J., & Pires, A.D.R. (Eds.). (2017). *Revival: The Changing Institutional Landscape of Planning*. Routledge.

22- Bryson, J. M. (2018). *Strategic Planning for Public and Nonprofit Organizations: A Guide to Strengthening and Sustaining Organizational Achievement*. jossey-bass (third edit, Vol. 34). san francisco: jossey-bass. <https://doi.org/10.1037/027983>

- 23- Burt, G., and Nair, A. K. (2020). Rigidities of imagination in scenario planning: Strategic foresight through 'Unlearning'. *Technological Forecasting and Social Change*, 153, 119927.
- 24- Globocnik, D., Faullant, R., and Parastuty, Z. (2020). Bridging strategic planning and business model management—A formal control framework to manage business model portfolios and dynamics. *European Management Journal*, 38(2), 231-243.
- 25- Halla, F. (2007) "A SWOT Analysis of Strategic Urban Development Planning: The Case of Dar es Salaam city in Tanzania", *Habitat International*, vol 31, Elsevier: 130–142.
- 26- Panahandehkhah, Musa.&Farhoodi, Rahmatolah .& Gharakhlu, Mehdi .& Ghadami, Mostafa. (2009) "A Critique of the Prevailing Comprehensive Urban Planning Paradigm in Iran: The Need for Strategic Planning", *Journal of Planning Theory*, Vol 8.No 4.
- 27- McFarlane, C., 2011, *Assemblage and critical urbanism*. City 15.2, 204–24. TRETTER, ELIOT M., 2012, *Contesting Sustainability: 'SMART Growth' and the Redevelopment of Austin's Eastside*, *International Journal of Urban and Regional Research*, Volume 37.1, pp. 297–310
- 28- Minuchin, L (2021). A lineal city in the Pampas politics. Materialization and revolution in Wladimiro Acosta's vision for Buenos Aires *Antipode* 44(4), 911-931.
- 29- Thaler, T., Nordbeck, R., Löschner, L., & Seher, W. (2020). Cooperation in flood risk management: understanding the role of strategic planning in two Austrian policy instruments. *Environmental Science & Policy*, 114, 170-177.
- 30- UN HABITAT. (2009). Volume-۱: An introduction to urban strategic planning. United Nations Human Settlements Programme
- 31- Zhao, H. & Xiuhua, Sh. (2021). Study on the Development Strategy of Tourism City Planning in Harbin under the Background of New Urbanization. *IOP Conf. Ser.: Earth Environ. Sci.* 787 012055, pp. 1-5.

